

Пра тое, што сапраўдны пісьменнік можа жыць у Гомелі, за нейкіх семдзесят кіламетраў ад тваёй хаты, я нават не задумваўся: адкуль яму там узяцца? Ахвочаму да чытання, трапіўся мне аднойчы ў нашай вясковай хаце-чытальні альманах «Літаратурны Гомель». Прачытаў у ім апавяданне Міхася Даніленкі «Родная зямля» — і ўсе сумненні развеяліся. Зразумеў: пісьменнікі жывуць не толькі ў Мінску. А калі праз колькі часу

пераўвасабляліся ў адметныя літаратурныя творы — аповесці, апавяданні, нарысы, абразкі, былі. Сабраныя ў кнігах «Майская навальніца», «Наваселле», «Наш дом», «Заветны акіян», «Маці Мар'я», «Журлівіца», «Родная зямля». «Дзве зоркі», яны кранаюць сваёй праўдзівасцю, тонкім веданнем жыцця і чалавечай псіхалогіі.

Пасля выхаду на пенсію змяніў звыклы гарадскі лад жыцця на вясковы: перабраўся жыць на родную Лоеўшчыну,

— Не перажывай. Адна-дзве хвіліны, пакуль мы сіганём пад падлогу. А там — шукай ветру ў полі, — пераконваў яго Сцяпан Халайчаў.

Карацей кажучы, мы ўсё ж рванулі. Памятаю, недзе з гарачкі я так спяшаўся, што на камянях пакінуў ладны лапак з крыса шыняля. Дарэчы, на спінах у нас, як кляймо, свяціліся дзве літары «SU» (Савецкі Уніён, ці «Савецкі Саюз»). Я загадзя ў некага вымяняў сіні берэт і вывернуў яго, каб не было відаць літар «SU».

маляваў партрэты Варашылава, Будзёнага, Жукава...

А дэмабілізаваўся, бо тады не хапала ў краіне настаўнікаў. Мне з Рэчыцы ў часці прыслалі даведку, што я ў 1941 годзе скончыў Рэчыцкае педвучэльшча і магу працаваць настаўнікам малодшых класаў.

З Халайчавым мы прадоўжылі сябраваць. Жыў ён у горадзе Прахладным у Кабардзіна-Балкарскай аўтаномнай рэспубліцы. Узначальваў там антэку:

З любоўю да жыцця і людзей

Цяпер можна толькі падзівіцца з гэтага, але тады, у далёкую часіну маленства, мне чамусьці думалася, што ўсе пісьменнікі, якіх ведаў па школьных чытанках, па бібліятэчных кніжках, па творах, што змяшчаліся ў газетах ды часопісах, жывуць і працуюць у сталіцы. А дзе ж яшчэ, бо ўсе гэтыя кнігі, часопісы і газеты, у якіх яны друкуюцца, выходзяць у Мінску. Ім далёка хадзіць не трэба. Напісаў і аднёс у рэдакцыю. Не трэба адсылаць поштаю, як гэта рабіў я.

Міхась Даніленка.

атрымаў з рэдакцыі «Гомельскай праўды» ліст за яго подпісам, то канчаткова паверыў у такую рэальнасць. Памятаю, Міхась Пятровіч даволі крытычна прайшоўся па маіх вучнёўскіх вершах, зрабіўшы ім прысуд: «Сыраватыя, друкаваць яшчэ рана»...

Што ж да першага знаёмства, дык яно адбылося пазней, калі я ўжо вучыўся і працаваў у Мінску. Прыехаўшы ў камандзіроўку на радзіму, каб адзначыцца, зайшоў у рэдакцыю абласной газеты. А менавіта — у кабінет з шыльдачкай «Адзел культуры». І там убачыў за сталом яго: маладжава-хударлявага, з капой пышных валасоў, яшчэ не кранутых сівізнаю, на першы погляд маўклівага, не ахвотнага да размовы, тым болей — з незнаёмым хлопцам. Ды з поціскам рукі гэта ўсё праз нейкую хвіліну распагодзіла быццам прыхаваныя да пары да часу прыязная ўсмішка: «Што новага ў сталіцы?».

З пісьменніцкага даведніка, які прадаваўся тады ў мінскіх кнігарнях, я ўжо ведаў некаторыя падрабязнасці з біяграфіі пісьменніка: дзе нарадзіўся, вучыўся, што напісаў, якія выпрабаванні выпалі на яго долю ў часы ваеннага ліхалецця. А пагаварыўшы з ім, яшчэ болей зразумеў, адкуль магла ўзяцца замкнутасць у яго характары, непрыкметная, на першы погляд, суровасць, і нават адценне нейкай таямнічасці.

Мабілізаваны ў першыя дні вайны, Міхась Даніленка, прайшоўшы вучобу ў запасным палку, стаў знішчальнікам танкаў. Вясной 1942 года ў баях пад Харкавам быў кантужаны і трапіў у палон. Пачаліся блуканні па канцлагерах Аўстрыі. Змардаваны, знясілены ад голаду, з сотнямі такіх жа нявольнікаў прабіваў штольні ў скалах, будаваў канатную дарогу, цягаў вялізныя скрыні, грузаныя камянямі ды цэмантам. На пачатку вясны 1944 года яму і яшчэ двум ваеннапалонным удалося зрабіць пралаз у калючай агароджы і выбрацца на волю, уцячы ў горы.

Пасля вайны, адслужыўшы яшчэ некалькі месцаў у арміі, вярнуўся ў родныя мясціны. Спачатку працаваў настаўнікам беларускай мовы і літаратуры ў Казарожскай сямігодцы, а затым яго запрасілі на працу ў рэдакцыю абласной газеты, дзе застаўся на доўгія трыццаць гадоў.

Шматлікія ўражанні ад сустрэч з вяскоўцамі, рабочымі, воднікамі, леснікамі, настаўнікамі, аграномамі, студэнтамі, а пазней — з нафтаздабытчыкамі Палесся клаліся ў аснову не толькі надзённых газетных матэрыялаў, але, прайшоўшы праз прызму аўтарскага пераасэнсавання, мастацкага загляблення ў чалавечыя пачуцці і характары, вывераныя сэрцам, пад пяром пісьменніка

дзе ў вёсцы Багатая Града (апошнім часам у пісьмах да мяне ён падпісваў чамусьці, напэўна, бліжэй да гістарычнай назвы — Пустая Града) займаў невялікую гаспадарку, якая, асабліва ў летнюю пару, давала клопатны сялянскі занятак рукам ды нагам, лячыла ад гарадскога тлуму і мітусні. Знаходзіў таксама час, каб нешта пісаць. І для дарослых, і для дзяцей.

Не стала Міхася Пятровіча Даніленкі 24 лютага 2019 года, калі яму ішоў дзевяноста сёмы год нарадзіўся 28 кастрычніка 1922-га). Лёс быў усё ж спагадлівы да пісьменніка-ветэрана, даволі шчодро кампенсавалі яму бязлітасна адабраную вайной маладосць і ўсе пакуты, што выпалі на яго долю. Засталіся цудоўныя творы, што прайшлі да чытача. Засталося і тое, што ў друк не трапіла.

Мікола ЧАРНЯЎСКИ

Уцёкі з апраметнай

Шчыра кажучы, успамінаць, як уцякаў з палону, не люблю... Здаецца, толькі адзін раз, седзячы за святочным сталом, прызнаўся сыну Саіму, як гэта нялёгка.

Палон адбываў у Аўстрыі — у многіх лагерах. Запомніўся адзін — самы жорсткі — у Цэль-ам-Цылеры, невялікім гарадку ў тырольскіх Альпах, што знаходзіўся на горнай раці Цылер. (Як у нас — Магілёў-на-Дняпры.)

Будаваў падвесную дарогу. Па-нямецку сайльбан, «канатная дарога». Даводзілася, вылузваючыся з апошніх сіл, цягнуць на гару таўшчэзны металічны канат. Пасля, калі яго падвесілі на высачэзных мачтах, па ім на металічных катках павінны былі снаваць знізу ўверх і зверху ўніз умяшчальныя скрыні. У тыя скрыні мы, ваеннапалонныя, загрузалі папярковыя мяшкі з цэмантам. Прабівалі ў гарах штольні. Пасля праз тую штольні ўніз, дзе размясцілася гідраэлектрастанцыя, павінна была рынуцца вада. І круціць лапаткі турбіны.

Войскі, якімі камандаваў генерал Талбухін, надыходзілі да Аўстрыі. Каб не легчы касцямі на праклятым сайльбане, я, Сцяпан Халайчаў і яшчэ адзін вязень (з Украіны) вырашылі ўцякаць.

Барак стаяў у даліне на нейтральнай драўлянай падпорка. Агароджаны калючым дротам. Па перыметры паўз дрот хадзіў нямецкі вартавы. Мы падлічылі яго крокі (тым займаўся не адны суткі). Пакуль салдат крочыў ад вугла барака да вартаўнічай вышыкі (на ёй чамусьці не маячылі яго зменшыкі), трэба было «пранырнуць» за «калючку».

«Пралаз» мы зрабілі загадзя. Цяжка было ўгаварыць тых, хто заставаўся ў барак, прыўзняць драўляна-стружачную пліту і патрымаць, пакуль мы «нырнём» пад падлогу. Памятаю, асабліва баяўся зямляк з Бабруйска.

— Гэта ж верны расстрэл, — мармытаў ён.

Цяпер галоўная задача — хутчэй дабрацца да перавалу. Мы былі ўпэўнены, што сабак па следзе не пусцяць. Адкуль тыя сабакі? Вайна наварочвалася на вызваленне, якое ледзь угадвалася ў будучыні.

Мы пралічыліся (маладыя, нявопытныя). У гарах была зіма. Даводзілася назіраць за тым, ці не злучаны з далінай фальварак, што прымасціўся высока ўгары. (Чамусьці птушак у аўстрыйскіх Альпах я не сустракаў.) Дарэчы, пазней мне давялося набываць у Судэтах (на тэрыторыі Польшчы і Чэхаславакіі). А яшчэ пазней бачыць Каўказскія горы (у Абхазіі). І мушу сцвярджаць: у кожных гор сваё «адценне», свой воблік, свая таямніца...

Знясіленыя, мы блукалі па Альпах не адзін тыдзень. Баяліся распальваць агонь: з даліны дым віднеўся за некалькі кіламетраў. Часам адседжваліся ў хляўчуках высока над далінай. У іх запаслівыя аўстрыйскія баўэры нарыхтоўвалі сваім шматлікім рагулям на зіму сена. Дарэчы, у многіх (у тыя гады!) ад хляўчукоў у даліну хадзілі маленькія падвясныя «калыскі». Электраматоры цягнулі па пракладзеных канатах у даліну цюкі з сенам.

У час вандровак украінец трапіў пад кулю нейкага паліцэйскага, які брыў у гарах і сустраў траіх мурзатых, худых бадзэг. А нам з Халайчавым пашанцавала.

Нас затрымалі, знясіленыя, на адной са станцый у даліне. Нікога нават не здзівіла, што двое дахадзг драмалі каля будынка чыгуначнага вакзала...

Мне хочацца ў думках соты раз падзякаваць пажылым дзядзькам-салдатам (аўстрыйцам) з даўжэўнымі вінтоўкамі. (Ці не з імперыялістычнай вайны?) Дзень і ноч яны гналі нас да граніцы са Швейцарыяй. Ніколі не думаў, што можна ісці і адначасова спаць. Тыцнешся лбом у спіну таго, хто сунецца перад табой, агламошышыся на нейкі міг, а потым зноў упадаеш у забыццё... Не ведаю дакладна, але нехта з тых, хто брыў поруч са мною і Халайчавым, здзівіўся:

— Гэта ж недзе ў гэтых мясцінах некалі пераходзіў з войскам Сувораву праз Альпы.

Толькі калі ступілі на нейтральную швейцарскую зямлю (многія — помню — падалі і чалавалі яе), нам канваіры абрадавана наведамілі: «Удалося адарвацца ад нацыстаў, якія павінны былі абавязкова ўсіх вас знішчыць».

У Швейцарыі мы нейкі час лічыліся інтэрніраванымі. (Да арміі Талбухіна пакуль не дапалі.) І паціху рыхтаваліся да пераезду ў занятую савецкімі войскамі Германію. Дарэчы, у горадзе Плаўэн у ваеннай часці, дзе спачатку служыў, я падахвоціўся быць мастаком. Афармляў чырвоны куток. Маляваў фарбамі, якімі старшыня забяспечваў удосталь, ордэны Леніна, Чырвонага Сцяга, Чырвонай Зоркі. Па клетках

перад вайной жа закончыў правізарскае аддзяленне Растоўскага медінстытута. Быў ён у мяне ў Гомелі. Прыезджаў з Кіева, дзе праходзіла адна саюзная нарада медыцынскіх работнікаў. Усё прасіў, каб я набываў у яго:

— Ты мне як брат. Прыезджай — з акна маёй кватэры відаць Эльбрус.

Шкада, не змог. І дагэтуль не магу сабе дараваць. Ды цяпер ужо, як кажуць, нічога не зробіш.

2012 г.

Як мяне «прымалі ў пісьменнікі»

У Саюз савецкіх пісьменнікаў (так тады ён называўся) мяне прынялі ў 1950 годзе. Памятаю, што білет за подпісам Аляксандра Фадзеева мне па-сяброўску, без усякага «ніэтэту» ўручыў Павел Нікіфаравіч Кавалёў. Быў ён тады адказным сакратаром Саюза пісьменнікаў Беларусі.

— Трэба было б ва ўрачыстай абстаноўцы, ды не выйшла. Не крыўдуй, — напярэдзіў ён.

Да самых апошніх дзён я сябраваў з Паўлам Кавалёвым. Ёсць у мяне падарок ім двухтомнік з яго аповесці «Чырвоны лядок»... Цудоўны быў чалавек!

А прымалі мяне ў пісьменнікі на секцыі прозы. Помніцца, я прачытаў сваё апавяданне «Лідзія Іванаўна». Твор быў пра маладую настаўніцу, якая толькі скончыла педвучэльшча. Ёй няёмка нават было, калі «велічалі» Іванаўна. У зале знаходзіліся Янка Брыль, Аляксей Кулакоўскі, Макар Паслядовіч, Іван Шамякін ды іншыя пісьменнікі. Сядзеў у першым радзе з кійком у палатняным фрэнчы (тады модным) і Янка Маўр. Думаецца, я прачытаў няблага. (Нездарма ў інстытуце па прадмеце «Выразнае чытанне» чытаў «Камсамольскі білет» Аркадзя Куляшова.) Калі закончыў, пачалі хваліць. Але праз нейкі момант Янка Маўр кінуў фразу:

— Нядрэнна напісана. Толькі не ведаю, для каго: для Лідзіі Іванаўны ці для дзяцей?

Трэба дадаць справядлівасць: «адлуп» Маўру далі і Брыль, і Кулакоўскі, і Шамякін.

— Мне здаецца, Іван Міхайлавіч, апавяданне з задавальненнем будучы чытаць і равеснікі Лідзіі Іванаўны, і дзеці, і мы з вамі...

Пасля таго ў мяне былі пісьменніцкія білеты (калі іх мянялі) за подпісам Пятруся Броўкі, Факсіма Танка, Васіля Зуёнка. А вось фразу, кінутую некалі аўтарам «Палескіх рабінзонаў», помню і да гэтага часу. Мудрэц стары!

Апавяданне ж надрукавалі ў часопісе «Беларусь» з цудоўнымі малюнкамі мастака С. Раманава. А я малодшую дачку назваў Лідай.

Ліпень 2012 г.

Публікацыя Міколы ЧАРНЯЎСКАГА